

Het citeren of doorgeven van deze teksten is toegestaan, mits met bronvermelding.

De auteur van deze tekst is dr. Piet van Veldhuizen – www.woordenmetzielenzin.nl

Buitengewoon natuurlijk

Vierentwintig niet eerder gepubliceerde columns over ‘bijzondere ervaringen en verschijnselen’ en wat ze zeggen over de aard van de werkelijkheid. Het was na mijn studieverlof over deze thematiek in 2012 de bedoeling om er een blog mee te vullen. Maar omdat mijn gewone werkzaamheden moeilijk te combineren zijn met het runnen van zo’n blog en het afhandelen van de correspondentie die dat mogelijk met zich mee brengt, is het er nooit van gekomen.

De serie vormt geen afgerond geheel. Wellicht zal er nog eens een tweede serie volgen.

1. Het begin van de cirkel

Sommige ervaringen en verschijnselen worden in onze westerse wereld ‘paranormaal’ genoemd. Ze passen niet in het gebruikelijke wereldbeeld. Denk aan helderziendheid, telepathische ervaringen, ontmoetingen met engelen of geesten, sterke herinneringen of beelden uit een ander leven dan het huidige, of helende energie die met handoplegging wordt overgedragen. Volgens sceptische mensen (die beeldbepalend zijn voor de heersende intellectuele cultuur in Nederland) bestaan al die dingen ook niet: wie denkt ze te ervaren, vergist zich of bedriegt zichzelf en anderen. In de kerk worden mensen er vaak zenuwachtig van. Want traditionele christenen hebben van huis uit meegekregen dat in zulke zaken kwade krachten aan het werk zijn, terwijl minder traditionele christenen vaak volledig het sceptische wereldbeeld delen: wonderen en andere gekke dingen, daar doen we niet meer aan.

Intussen kom ik als predikant in mijn dagelijks werk voortdurend mensen tegen die zulke ‘paranormale’ ervaringen of gaven hebben. Zelf heb ik al vanaf mijn kindertijd bij vlagen sterk telepathische ervaringen. Dat hiervoor geen plaats is in het wereldbeeld van onze intellectuele cultuur en ook niet in ons kerkelijke wereldbeeld, was vanaf het begin een feit. Als je als vertegenwoordiger van de kerk met hart en ziel in de cultuur staat, leef je al in twee werelden die elk een eigen taal spreken. Dat mijn meest nabije wereld, die van mijn onmiddellijke ervaring met zijn ‘paranormale’ component, een derde wereld is die vanuit geen van de beide andere werelden begrepen wordt, heeft altijd tot de onuitgesproken vanzelfsprekendheden van mijn leven behoord. Tegelijk was er ook altijd een verlangen naar echte integratie van die drie. Niet zozeer vanwege de behoefte aan een integrale theorie, maar meer om zelf toe te groeien naar een integrale persoonlijkheid.

Wat ik hier ga opschrijven, vormt een poging om de werkelijkheid waarvan ik deel uitmaak zodanig te beschrijven, dat zowel mijn geloof als mijn ‘paranormale ervaringen’ er een normale plek in hebben, zonder dat het een buitenwereldlijk verhaal wordt. Zo pretentius als het klinkt: ik moet proberen mijn wereldbeeld te herformuleren, of op zijn minst de globale contouren ervan. De flarden van wetenschappelijk denken, bijbelse begrippen, geloofspunten en ervaringsfeiten waarmee ik al zolang leef en die ook allemaal voortdurend meebewegen in mijn bestaan, vragen steeds sterker om onderlinge afstemming, als puzzelstukken die graag een plaatje willen worden. Of nee: ikzelf wil graag dat

het beschrijfbaar wordt als één plaatje, mijn wereldbeeld. Ik besef al op voorhand het zeer betrekkelijke karakter daarvan. Toch voel ik me genoodzaakt om de poging te wagen.

Het begin is het moeilijkste. Voordat ik iets vertel of beweer, wil ik eerst allerlei andere dingen hebben opgehelderd. Het gaat over alles, en alles hangt met alles samen. Als ik eerst alle vooronderstellingen wil specificeren voordat ik echt van wal steek, komt alles wat ik wil zeggen al aan de orde vóór de eerste zin van het echte betoog. Ik hoop de cirkel rond te kunnen maken, maar waar begint de cirkel?

Zo ga ik het doen: ik begin gewoon ergens. Ik zal persoonlijke verhalen vertellen, bestaande theorieën en langslopen, bijbelse overwegingen in brengen. Telkens een punt, in de hoop dat ik gaandeweg lijnen kan schetsen die een cirkel gaan vormen. Mocht het niet lukken of geen geloofwaardig plaatje opleveren, dan heb ik het in ieder geval geprobeerd. Dan zal ik wél achterblijven met de meest controversiële bouwstenen van het project: de ‘paranormale’ ervaringen – want die horen onvervreemdbaar bij mijn leven. Volgens mij zijn ze door en door normaal.

2. Verhaal vooraf: Jan R.

‘Je zou hier maar mogen werken’, dacht ik in het voorjaar van 2007, toen ik als invaller voor een ziek geworden predikant een preekbeurt vervulde op de plek waar ik nu werk: De Ark in Hendrik-Ido-Ambacht. Die plaatsnaam kende ik tot dan toe alleen van de afslagborden op de snelwegen A15 en A16 – ik had er nooit een voet gezet.

Het gebouw sprak me direct aan, en er was tijdens de kerkdienst een zeldzame ervaring van intens contact. Ik wist op dat moment niet dat ze er een predikant zochten, maar de volgende morgen werd ik gebeld. Er kwamen gesprekken op gang, ik liet me beroepen en nam het beroep aan. Mooier had het niet kunnen lopen.

Toch knaagden er ook twijfels toen ik in februari 2008 naar Hendrik-Ido-Ambacht verhuisde. Zou ik kunnen aarden in zo’n traditioneel-protestants dorp? Kan ik er goed mee omgaan als ik daar mijn eigen streng-protestantse verleden ga tegenkomen? Had ik in mijn gretigheid geen valkuilen over het hoofd gezien?

Toen vertelde een voormalige ouderling me over Jan R., een gepensioneerde vrachtwagenchauffeur, destijds 70 jaar oud. Geruime tijd voordat ik mijn eerste stap in Hendrik-Ido-Ambacht zette, had Jan aan deze ouderling in vertrouwen meegedeeld dat hij iets ‘doorgekregen’ had: ene Piet van Veldhuizen uit Rotterdam zou de nieuwe predikant worden. Wie dat was, wist Jan niet, hij had er ook nooit eerder van gehoord. Maar hij kreeg wel vaker dit soort doorgevingen.

Ik ben die ouderling dankbaar dat hij met dat gegeven nooit iets heeft gedaan. Hij heeft het me pas verteld toen ik een beetje geland was op mijn nieuwe plek. Ik ben toen met Jan gaan kennismaken, zodat hij het me ook zelf kon vertellen. Vlak voor het studieverlof waarin ik deze stukken schrijf, is hij op 75-jarige leeftijd gestorven.

Al vanaf onze eerste ontmoeting drong hij erop aan dat ik na zijn dood zou vertellen dat hij niet gek was. Hij voorvoelde en voorzag vaak dingen, maar bij de mensen om hem heen was daar meestal geen ruimte voor: de één vond het maar bakerpraat, de ander zei dat het net zo goed van de duivel kon wezen. Zelf zag het als iets van God, maar hij wist niet waarom het nu juist hém ten deel viel – vooral ook omdat hij er dikwijls geen kant mee op kon.

Het feit dat hij mijn komst naar Hendrik-Ido-Ambacht had voorzegd, gaf mij in dat eerste jaar een rustig gevoel. Mijn beslissing om naar hier te komen, zo redeneerde ik, was blijkbaar niet zomaar een gril van mijzelf, maar stond in een groter verband. Ik was er dankbaar voor, het gaf me vertrouwen.

Pas nu, na de dood van Jan R., ben ik gerechtigd om hier openlijk over te vertellen. Wel bijzonder dat dit moment samenvalt met de start van het studieverlof dat aan de duiding van zulke verschijnselen is gewijd! Toen Jan op een ochtend mijn naam wist te noemen zonder ooit van mijn bestaan gehoord te hebben; toen hij wist dat ik predikant van De Ark zou worden voordat ik ooit van De Ark had gehoord – wat was daar toen gaande? Was het een speciale doorgeving uit de wereld van God, alleen bedoeld om mij later gerust te stellen (want verder heeft niemand ooit iets aan deze doorgeving gehad)? Was het een speling van de natuur, een stukje informatie dat tegen de tijdrichting in tevoorschijn floepte in Jan's bewustzijn? Of is het zinloos om zulke vragen te stellen, en kan ik me er beter toe beperken om er dankbaar voor te zijn?

3. De verschijnselen en het wereldbeeld

Is helderziendheid een bijzondere gave van God? Voor zover we weten is het er altijd geweest en komt het overal voor. Het hoort niet bij bepaalde godsdiensten of culturen. Er zijn ook sterke aanwijzingen dat er sprake is van buitenzintuiglijke 'precognitie' bij dieren, ook al is het moeilijk om dat te bewijzen.¹

Mijn stellige overtuiging is dat helderziendheid en andere verschijnselen die vaak 'paranormaal' worden genoemd, tot de gewone werkelijkheid behoren. Een beschrijving van de werkelijkheid waarin deze verschijnselen niet passen, kan in mijn ogen geen adequate beschrijving zijn.

Daarom heb ik er een probleem mee als juist zoets als helderziendheid in religieuze kringen vaak gezien wordt als een bijzondere inwerking van God (of van de duivel): op die manier kan het algemene wereldbeeld zo blijven dat zulke verschijnselen er niet in passen. Zodoende hangen in de westerse wereld van de 21ste eeuw ook de meeste gelovigen een mechanistisch, reductionistisch wereldbeeld aan – met dien verstande dat God (en voor sommigen ook de duivel) ermee kunnen spelen. Precies die dingen die door sceptici worden ontkend (zoals telepathie en helderziendheid), worden door gelovigen als inmenging van bovennatuurlijke krachten uitgelegd. Beiden kunnen zo een 19^e-eeuws wereldbeeld in stand houden, dat goed werkt voor de dagelijkse toepassing van techniek en chemie, maar dat in sommige opzichten allang achterhaald is. Het heeft geen plaats voor het geestelijke as-

---

¹ Rupert Sheldrake wijdt daaraan een hoofdstuk in *Dogs that know when their owners come home*: Sheldrake (2011), pp ....

pect van de werkelijkheid. En meer dan een eeuw na de ontwikkeling van de kwantumfysica hebben de consequenties daarvan voor de beschrijving van onze dagelijkse realiteit nog steeds geen ingang gevonden.

Ik heb er geen moeite mee om zoiets als helderziendheid een gave van God te noemen – mijn eigen telepathische momenten ervaar ik met grote dankbaarheid als godsgeschenk. Maar dan wel zoals ik elke nieuwe dag echt als een godsgeschenk beleef. Het was geen bijzondere ingreep van God dat vanmorgen de zon opkwam, maar ik ben er God wel dankbaar voor, want zonder God kan ik de werkelijkheid in al zijn rijkdom niet denken. Telepathie is een gave van God, zoals de gave om goed en lekker te kunnen koken dat ook is: het is genade, maar het maakt ook deel uit van de werkelijkheid. Een beschrijving van de werkelijkheid waarin geen ruimte is voor telepathie, schiet tekort.

Dat is ook de reden waarom ik meen dat ik wél moet proberen om zulke verschijnselen te verklaren. Door ze niet te verklaren, help ik om het vigerende wereldbeeld (waarin telepathie niet mag bestaan) overeind te houden. Die zogenaamd bijzondere verschijnselen komen dan op een eilandje van onverklaarbaarheid terecht, terwijl ze in mijn ervaring gewoon ingeweven zijn in het geheel van de werkelijkheid. Ook mensen die deze verschijnselen ervaren, komen dan op een eilandje terecht, zowel in 'de wereld' als in de kerk. Dat eilandje is al decennia stevig in de groei, in en vooral ook buiten de kerk – maar dat maakt mijn behoefte aan een geïntegreerd wereldbeeld alleen maar groter.

4. Telepathie

In 1981-82 bracht ik een studiejaar door in de universiteitsstad Lublin in het oosten van Polen. In december 1981 greep generaal Jaruzelski in dat land de macht, om de vrije vakbondsbeweging een halt toe te roepen, omdat anders mogelijk Russische troepen het land zouden zijn binnengevallen. Universiteiten gingen dicht, er werd een avondklok ingesteld, wekenlang kon er niet getelefoneerd worden, telegrammen konden niet worden verstuurd, er waren checkpoints op alle hoofdwegen, en reizen buiten de stad kon alleen met een vergunning die elke keer speciaal moest worden aangevraagd. De mensen die mij in mijn eerste maanden hadden bijgestaan om mijn weg in Polen te vinden, een luthers predikantsechtpaar, woonden in de stad Radom, ruim 100 kilometer van Lublin. In december 1981 en januari 1982 ging ik verschillende keren voor een paar nachten naar hen toe. Precieze afspraken konden we daarvoor niet maken. Het aanvragen van een vergunning duurde soms uren, soms dagen. Er was geen mogelijkheid om elkaar op de hoogte te brengen. Bovendien was het treinverkeer permanent ontregeld. Het was niet ongebruikelijk dat er op het perron werd omgeroepen: 'De sneltrein van Rzeszów naar Szczecin heeft een vertraging van ongeveer zestien uur'. Ik kwam in Radom aan als er een trein reed nadat ik mijn papieren rond had – dat kon op elke dag en elk uur van de week zijn.

Toch is het voorgekomen dat Halina, de vrouw van de predikant, op het perron stond als ik aankwam, en dat ikzelf wist dat ze er stond, en zelfs waar ze stond. Ze vond het niet prettig als ik de twee kilometer naar hun huis lopend moest doen, want er waren soms dronken reservisten op patrouille. Eén keer had ik haar op het perron verwacht, maar ze stond er niet. Ik liep naar het huis, en

toen ze opendeed zei ze direct: sorry dat ik er niet was, maar ik kon niet weg, kijk maar – ze was uitgebreid aan het koken en bakken. Dat ik kwam, wist ze.

In die bizarre winter vonden zij en ik het heel vanzelfsprekend dat we dingen van elkaar wisten als dat nodig was. Ook als we in de huiskamer elk een boek zaten te lezen en ik dacht aan koffie, zei zij: Koffie? Goed, ga ik maken – en andersom werkte het ook. Zij registreerde veel meer dan ik – ze voelde op grote afstand als haar man onwel werd, bijvoorbeeld, terwijl hijzelf zich bij zulk voelen-op-afstand helemaal niets kon voorstellen. Hij was er wel dankbaar voor.

Zulke opvallende ervaringen met telepathie heb ik maar heel zelden gehad. Maar op een minder uitdrukkelijke manier speelt dit verschijnsel volgens mij een rol in heel veel dagelijkse dingen. Als je het gevoel hebt dat je wezenlijk contact met iemand hebt – dat je veel meer meekrijgt dan alleen de gesproken woorden. Wat mensen soms ‘de klik’ noemen, die er is of niet is tussen mensen. Dan geef je elkaar in zekere mate toegang tot iets wat niet gemakkelijk te benoemen is: tot je geest, je innerlijk leven. Daarin komt soms ook informatie mee waarvan je je niet eens realiseert dat het niet expliciet gezegd is.

Het valt je op als het op afstand gebeurt: als je wakker wordt met het stellige gevoel dat je die-en-die moet bellen. Als je opeens zeker weet dat het met iemand niet goed gaat, hoewel die persoon niet in de buurt is en je al tijden niet aan haar of hem hebt gedacht. Of, wat zoveel voorkomt dat het alweer minder opvalt: als je iemand wilt bellen en die persoon belt op dat moment zelf. Dat zegt niets als het iemand is met wie je nu eenmaal dagelijks contact hebt – maar uit navraag komt naar voren dat het heel geregeld voorkomt dat mensen die elkaar tijden niet gesproken hebben, zonder voor de hand liggende reden gelijktijdig aan elkaar denken en contact zoeken. Dan hebben ze elkaar, zonder het zelf te weten, telepathisch een signaal gegeven juist voordat de telefoon afgaat.

Zo dacht ik onlangs aan een gemeentelid die eerder een moeilijke tijd had gehad, en die ik al te lang niet gesproken had. Nu moet ik echt bellen om te vragen hoe het gaat, wist ik. Maar ik stelde het nog een uur uit omdat ik juist lekker zat te studeren. Toen ik belde, huilde de man bijna en zei: ik ben al een uur naar je telefoonnummer aan het zoeken maar ik kan het kerkblad niet vinden.

Dat is géén uitzonderlijke ervaring. Het is hoe het werkt, altijd al en overal. Zo werkt het ook tussen huisdieren en hun bezitters, en tussen dieren onderling. Het hoort bij hoe de natuurlijke werkelijkheid in elkaar steekt, of, gelovig gezegd, hoe God de dingen heeft geschapen. De vraag is nu: wat betekent dat voor de manier waarop we die werkelijkheid beschrijven?

5. Dividualiteit

Twee woorden met dezelfde betekenis: *individu* en *atoom*. Het eerste komt uit het Frans en het tweede uit het Grieks. Beide betekenen ‘ongedeeld’ en duiden op een eenheid die niet meer in kleinere elementen opgedeeld kan worden. Van het atoom meende men destijds, toen de naam werd bedacht, werkelijk dat dit het laagste deeltjesniveau was – maar inmiddels weten we dat ook het atoom samengesteld is uit kleinere deeltjes die zelf ook weer zijn samengesteld.

Hoe zit dat met het individu? In de huidige westerse beschaving hechten we grote waarde aan de zelfstandigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid van ieder afzonderlijk mens. In het licht van de vele manieren waarop de waardigheid van mensen kan worden aangetast, is die aandacht voor de waarde en het bestaansrecht van iedere afzonderlijke mens heel kostbaar. Maar in een tijdperk van *individualisme* wordt gemakkelijk uit het oog verloren dat onze individualiteit maar heel betrekkelijk is.

Ten eerste: op een bepaalde manier is mijn persoon een soort tussen-niveau. Mijn lichaam is een immense kolonie van 100.000.000.000.000 cellen, die elk een volledig werkend organisme zijn en die afhankelijk van hun plaats in het geheel een groot aantal functies kunnen uitoefenen. Gezien vanuit moleculair niveau (en dat is dus nog lang niet het kleinste deeltjesniveau) is zo'n cel een levende wereld op zich. Maar zouden we de mensheid van bovenaf bestuderen zoals mensen mieren observeren, dan zouden we personen zien als onderdeel van families, werkkringen, samenlevingen, volkeren. Mijn persoon-zijn is een soort brandpunt, een focus op dat niveau tussen moleculen, cellen en organen enerzijds, en alle gradaties van mensengemeenschappen anderzijds. Van al die niveaus ben ik in wisselende mate afhankelijk, maar los ervan ben ik nooit.

Dat brengt me bij het tweede punt en dat is belangrijker: als een geheel van vele delen én als een deel van vele gehelen leef ik van *verbondenheid*. Mijn zogenaamde individu is door en door poreus en dat is maar goed ook. Ik leef op bij hartelijke aandacht van anderen, zoals de delen van mijn lichaam er wél bij varen als ik ze niet verwaarloos. Ik kan anderen toegang geven tot mijn individuele levenssfeer, niet alleen door ze de sleutel van mijn flat te geven, maar ook door me voor hen open te stellen. Dat is geen beeldspraak. Aandacht is niet de optelsom van aardige woorden en gebaren, het is een houding van de geest waarmee we werkelijk en letterlijk tot elkaar doordringen tenzij iemand zich ervoor afsluit.

Niet alleen dieren, ook mensen kunnen soms in extreme omstandigheden opereren als één organisme, samen bezeten door één reflex of beweging. Dan zijn ze als individuen even 'niet zichzelf' en neemt de grotere beweging, de beweging van de massa, het roer over. Dat kan positief of negatief zijn, griezellig of weldadig, maar waar het me nu om gaat: het hoort bij het feit dat we op verbondenheid zijn aangelegd, dat we mededelende wezens zijn, levend van de verbondenheid tussen alle deeltjes in onszelf en tussen de levende wezens om ons heen. We minstens zoveel *dividens* en *dividu*, delend en gedeeld, als *individu*. Het wordt tijd om de zegeningen van onze *dividualiteit* weer te ontdekken, zonder overigens de zegeningen van onze individualiteit weg te gooien.

Verbondenheid, daarover gaat het ook in religieus geloof. Geloof is niet in de eerste plaats een theorie over wat er allemaal bestaat en hoe dat zit. Het is allereerst een besef van verbondenheid met God, die de dragende kracht is van het grote verband van de schepping. Daarom is het zo schrijnend als geloof meer verdeelt dan verbindt.

6. Open of gesloten: de twee schakelstanden

De celbioloog Bruce Lipton schreef zijn boek *The Biology of Belief* om te laten zien hoe sterk de samenwerking is tussen enerzijds onze gemoedstoestand en onze overtuigingen, en anderzijds onze lichamelijke gesteldheid en het functioneren van onze lichaamscellen. Hij komt daarmee op tegen het

gangbare medische denken dat het lichaam teveel los van de geest beschouwt, als een chemische machine. In dat denken is Lipton ook zelf groot geworden en hij is er als bioloog in meegegaan totdat zijn eigen leven uit de rails liep. In zekere zin is *The Biology of Belief* daarom een bekeringsboek. Mij stoorde aanvankelijk de erg Amerikaanse cover van het boek en het zonnige maakbaarheidsdenken van de auteur: 'ontketen de kracht van bewustzijn, materie en wonderen', zo toetert de ondertitel.

Maar Lipton brengt wel een aantal zeer behartigenswaardige zaken ter sprake. Eén ervan is het gegeven dat elk van de miljarden cellen in ons lichaam een compleet organisme is, zodat ik op celniveau in feite een immense kolonie van samenwerkende cellen ben, die in staat zijn zich verregaand aan te passen aan de plek die hun in het grotere verband toevalt.

Wat mij in het boek echter het meest trof, was het gegeven dat elke cel twee basisstanden heeft: open, met sensorcellen die de omgeving aftasten en duizenden poortjes die afval uitscheiden en noodzakelijke stoffen binnenlaten; of dicht, zodat er geen wisselwerking met de omgeving plaatsvindt. 'Dicht' is de alarmstand. Dan is er geen groei mogelijk. Voor het grotere organisme dat uit de cellen is opgebouwd, komt de 'dicht'-stand overeen met het *fight or flight*-mechanisme. Dan worden allerlei voedende functies opgeschort om acuut gevaar buiten te houden. Zo'n alarmstand mag niet te lang duren, omdat ze een aanslag is op de vitaliteit van het organisme. Stress, een van onze samenlevingsziekten, is zo'n alarmstand op die allerlei plekken in ons lichaam stagnatie van vitale functies veroorzaakt. Voor het nog grotere organisme van de samenleving geldt hetzelfde: ook daar stagneren vitale functies als in een staat van alarm de hoofden en harten massaal op 'dicht' gaan. Dat kan soms even nodig zijn om een crisis te keren, maar als we niet meer opengaan voor vrije wisselwerking, is dat dodelijk voor de samenleving zelf.

Daarom zijn angst en stress, op zich noodzakelijke reddingsmechanismen, zo slecht voor de samenleving en voor individuele mensen als ze een structureel verschijnsel worden. En wat religieus geloof betreft: als het zorgt voor duurzame angst en als het mensen opjaagt, is het slecht voor mensen en samenlevingen. Geloof is bedoeld als een staat van verbondenheid met God en met al het geschapene, dus als een manier om 'open' te zijn.

7. Sceptis

Zaken als telepathie, helderziendheid, gebedsgenezing en andere soorten 'healings', of herinneringen uit een ander leven dan wat je nu leeft – veel mensen kunnen er niets mee en 'gelooven er niet in'. In dagblad Trouw, dat een belangrijke rol speelt in de opinievorming in het minder traditionele segment van de Nederlandse kerken, slaan columnisten en commentatoren geregeld een schampere toon aan als het gaat om visies die afwijken van het vigerende wereldbeeld, zoals nog onlangs rond het verschijnsel homeopathie. Maatgevend is wat 'wetenschappelijk is aangetoond', maar nog meer maatgevend is het oordeel van de sceptici. Want er is al decennialang veel gedegen onderzoek gaande, door wetenschappers met een grote staat van dienst in reguliere universitaire programma's, leden van nationale Academies van Wetenschappen, mensen die publiceren in *Nature*, *Science* en *The Lancet*. Maar dat helpt niet. Het feit dat ze zoiets als telepathie willen onderzoeken, diskwalificeert hen al in de ogen van de sceptici. Zoals je jezelf ook in delen van de kerk diskwalificeert als je zulke

dingen serieus wilt nemen. Traditionele kringen in de kerk en de mensen van Stichting Skepsis: het lijkt water en vuur, ze worden niet graag in elkaars gezelschap gezien, maar ze lijken erg op elkaar. Ze wensen allebei hun wereldbeeld overeind te houden door te waarschuwen voor onderzoekers met bevindingen die dat wereldbeeld aan het wankelen kunnen brengen: dat zijn gevaarlijke mensen, of ze zijn niet goed wijs.

Intussen weet ik uit ervaring hoe onverdraaglijk het is als anderen je vertellen dat iets wat je mee-gemaakt hebt, niet bestaat. Je wordt op die manier tot *outsider* gemaakt. Jouw ervaring is niet geldig, je vergist je, je bent het slachtoffer van een illusie of je bedriegt de kluit. Van een afstandje gezien kan dat allemaal ook nog waar zijn, dus je kunt je tegen die suggestie onmogelijk verdedigen. Zo raken mensen met 'bijzondere' ervaringen en gaven vaak in een isolement met wat ze hebben mee-gemaakt, tenzij ze een vriendenkring hebben waarbinnen daarvoor ruimte is. Zulke vriendenkringen kom ik ook binnen de kerken tegen: daarin is er plaats voor dingen die deze mensen in de kerk maar liever niet hardop zeggen, want ze willen niet met argwaan bekeken worden alsof ze griezelige types zijn. Fijn dat mensen zo elkaar kunnen steunen, maar tegelijk blijft hun ervaring onbespreekbaar, en blijft ze buiten het christelijke wereldbeeld, doordat deze mensen ermee 'ondergronds gaan'.

Het zou goed zijn als mensen vrij hun verhaal konden doen, ook als hun ervaringen niet in het bestaande wereldbeeld passen. Niet dat je altijd alles zomaar moet geloven wat een ander zegt. Maar er zou wel serieus geluisterd moeten worden, en ook gezocht naar inzicht in hoe de wereld wél in elkaar steekt. Zolang die echte luisterhouding er niet is, heeft het weinig zin om te knokken voor erkenning van bijvoorbeeld telepathische ervaringen. Ik weet hoe snel je dan in een vechthouding terecht komt, waardoor je zelf net zo toegesloten raakt als de sceptici, net zo 'onverbonden'. Het wordt een welles-nietes waarin geen ruimte is om elkaar echt te bereiken. Ik vind het moeilijk (want ik wil anderen er zo graag van overtuigen dat ik niet gek ben), maar ik ga proberen om daar niet aan mee te doen. Ik doe mijn verhaal, ik zoek naar inzicht, en als dat niet serieus genomen wordt: jammer dan. Nu alleen nog zien of ik dat weet vol te houden...

8. Mijn vaders ogen

Iedereen heeft er wel ervaring mee, dat je soms iemand kunt laten omkijken door je blik geconcentreerd op haar of hem te richten. Sceptici zeggen dat dit een illusie is: het komt gewoon toevallig weleens voor, zeggen zij, dat iemand op- of omkijkt als jij hoopt dat het gebeurt. De keren dat het *niet* gebeurt, vergeet je, en de keren dat het *wel* gebeurt, schrijf je toe aan de magische kracht van je blik, omdat je daar nu eenmaal graag in wilt geloven. Maar iedereen kan ermee experimenteren, en wie dat doet, moet zelf maar conclusies trekken. Als je het niet eens wilt uitproberen, moet je er ook geen oordeel over hebben.

De Engelse bioloog Rupert Sheldrake heeft over de hele wereld duizenden experimenten met de kracht van de blik uitgevoerd en laten uitvoeren. De resultaten worden samengevat in zijn boek *The Sense of Being Stared At*. Sheldrake heeft verder gekeken dan alleen de situatie waarin je iemand in een menigte jouw kant op wilt laten kijken. Kwantitatief onderzoek bij beveiligingsbedrijven toonde zelfs aan dat er door voorbijgangers significant vaker opgekeken wordt naar bewakingscamera's als

een agent in de centrale zich op de monitor concentreert, dan wanneer niemand op het scherm let. Dat werd vastgesteld de tijden te noteren waarop een agent zich op het beeld van een bepaalde camera concentreerde, en later op de opnamen van alle camera's de voorbijgangers te tellen die opkeken en met hun ogen de camera zochten – blijkbaar omdat ze zich bekeken voelden.

Sheldrake concludeert uit zijn onderzoek wat mensen eigenlijk altijd al geweten hebben, maar wat de laatste tweehonderd jaar in het Westen niet meer geloofd wordt: namelijk dat kijken (ook) een uitgaande beweging is. We registreren niet alleen lichtgolven, er komen niet alleen beelden van buiten naar binnen. We zenden ook iets uit – een veld, of hoe je het ook noemt, van aandacht, en dat *is* blijkbaar ook echt iets.

Mijn vader heeft vaak last gehad van zijn eigen blik. Hij probeerde nooit mensen om te laten kijken door naar ze te staren – ook als hij gewoon keek en helemaal geen contact zocht, draaiden mensen zich om om zijn blik te beantwoorden. In de jaren dat hij ouderling was in de traditioneel-protestantse kerk die wij als gezin bezochten, heb ik dat geregeld kunnen observeren. Het was een kerk met meer dan duizend mensen, in bankenrijen die in drie segmenten rond de kansel gegroepeerd waren. De ouderlingen zaten in de voorste banken aan beide zijden van de kansel, vanwaar ze een groot deel van de menigte konden overzien. Het behoorde tot hun plichten, zoals ze het daar opvatten, om hun ogen van tijd tot tijd over de menigte te laten gaan, om na te gaan of bepaalde mensen er wel waren, of om mensen later te kunnen aanspreken op hinderlijk gedrag of opzichtige kleding. Het lukte mijn vader nooit om dat onopvallend te doen: mensen op wie zijn blik rustte, keken ogenblikkelijk op. Hij had daar zelfs last van in het verkeer: hij kon niet vanuit de bus naar een fietser kijken zonder dat die opkeek om zijn blik te zoeken.

Het zijn volgens mij niet de ogen die het doen. Het is de aandacht, de concentratie, die zich als een bewustzijnsveld met de blik mee uitstrekt naar wat (of wie) we willen zien. Als we iemands aandacht dringend nodig hebben, zoeken we via dat veld contact. De ander kan het negeren, of het helemaal niet opmerken – maar even vaak wordt het wel degelijk opgemerkt. Zo werkt het blijkbaar.

9. Eindeloos bewustzijn

In 2009 publiceerde de cardioloog Pim van Lommel zijn boek *Eindeloos bewustzijn*, met de neerslag van 25 jaar onderzoek naar bijna-dood-ervaringen tijdens een hartstilstand. Van Lommel was zich daarmee gaan bezighouden omdat zijn eerste ontmoetingen met patiënten die over zulke ervaringen vertelden, hem voor een groot raadsel stelden. Want volgens de vigerende medische opvattingen kan iemand tijdens een hartstilstand helemaal geen ervaringen hebben. Voor ervaringen is immers hersenactiviteit nodig, en de hersenen vallen tijdens een hartstilstand helemaal stil.

Vijfentwintig jaar lang verzamelde Van Lommel materiaal uit eigen en andermans onderzoek. Er waren genoeg getuigenissen bij die aannemelijk maakten dat het voorkomt dat iemand tijdens een hartstilstand hetzij een visionaire ervaring heeft (zoals met de veelbesproken tunnel naar het licht), hetzij zichzelf vanuit een hoog standpunt ziet liggen terwijl een medisch team met de reanimatie doende is. Voor hem is de conclusie onontkoombaar dat ons bewustzijn niet samenvalt met de activiteit van de hersenen, en dat onze geest buiten de fysieke grenzen van ons lichaam kan treden. Kan

Van Lommel dat bewijzen? Volgens de sceptici niet: al die verhalen berusten volgens hen op vergissingen, illusies, wensdenken of bewust bedrog, van de kant van de geïnterviewden en/of van de kant van de onderzoekers. Want bewustzijn mag in hun visie niet buiten het brein bestaan – anders komt het heersende wereldbeeld in gevaar.

Ik ben in mijn pastorale praktijk al veel mensen tegengekomen van wie het leven ingrijpend is veranderd na een bijnadoodervaring, en ook diverse mensen die zichzelf tijdens een acute crisis, meestal op de operatietafel, van bovenaf hebben zien liggen. Nog nooit heb ik meegemaakt dat mensen daarover vertelden om ermee te pronken, integendeel: er is een grote schroom om erover te vertellen. Veel van mijn pastoranten lezen niet het soort boeken en bladen waarin zulke verhalen worden beschreven en praten er ook niet met anderen over. Als ik in een zondagse preek, bijvoorbeeld over een visioen in de Bijbel, de opmerking maak dat ook nu heel gewone mensen soms visioenen hebben, helpt dat telkens weer mensen over de drempel. Dan vragen ze om een gesprek en vertellen hun verhaal, soms voor de allereerste keer.

Wat mij het meest is bijgebleven uit *Eindeloos bewustzijn* is Van Lommels vermoeden dat onze hersenen als het ware grondstations zijn die in verbinding staan met het bewustzijn. Dat bewustzijn is zelf niet lichaamsgebonden, het wordt niet ingeperkt door de dimensies van plaats en tijd – vandaar het ‘eindeloos’ in de boektitel. Onze herinneringen zijn volgens hem niet opgeslagen in onze hersenen of in ons lichaam, maar in dat eindeloze collectieve archief waarin we via onze hersenen ingelogd zijn. Veel ‘bijzondere ervaringen’ kunnen met zo’n voorstelling van zaken inzichtelijk worden gemaakt.

10. Materie en energie

In de westerse wereld zijn we gewend om ons alles in stilstand voor te stellen: je hebt dingen en toestanden en vaststaande feiten. We leggen dingen stil om ze te meten, we maken momentopnames om te weten hoe iets echt is. Intussen weten we ook wel dat alles altijd in beweging is. *Panta rhei*, zei de filosoof Heraclitus 2500 jaar geleden al: alles stroomt, alles beweegt.

In het oosterse denken wordt over de wereld vanouds veel meer in termen van energie gedacht, die altijd fluctueert en stroomt. In de geneeskunde is dat verschil goed zichtbaar: de westerse geneeskunde ziet fysieke toestanden en defecten, de oosterse ziet energiestromen en blokkades (om het even generaliserend aan te geven). Vanuit het westerse denken lijkt de oosterse visie vaag en weinig concreet; vanuit het oosterse denken blijft de westerse visie in de symptomen steken en raakt ze de kern van de realiteit niet.

Gelukkig is het niet nodig om Oost en West tegen elkaar uit te spelen. In de afgelopen eeuw is dankzij de (westerse) deeltjesfysica duidelijk geworden dat materie en energie geen verschillende zaken zijn. De kleinste bouwstenen waaruit alle materie is opgebouwd, zijn zoiets als pakketjes trilling, of zoals de procesfilosoof Alfred North Whitehead (1861-1947) het uitdrukte, *structures of activity*. Alles is vibratie: dat is de nieuwe vertaling van *panta rhei* waar we sinds de quantumfysica niet meer omheen kunnen.

Vibratie – dat zou je nog kunnen opvatten als een beweging heen en weer waarbij per saldo alles op dezelfde plek blijft, maar zo is het natuurlijk niet. Alleen al het tijdsverloop dat met elke trilling gemeoid is zorgt ervoor dat de golf van een trilling ooit echt terugkeert: wat ‘terug’ is in de ruimte is verder in de tijd. Dus in tijd en ruimte samengenomen (het tijdruimte-continuüm) moet je de golfbeweging van een trilling zien als een spiraal.

Voor de joods-christelijke traditie zou dat geen vreemd idee moeten zijn. Het geloof is in deze traditie niet in de eerste plaats een stelsel van overtuigingen over hoe het allemaal zit, maar een weg die je gaat met God. Alle grote bijbelse verhalen gaan over het leven met God als reis, als beweging die je verder brengt, en ooit werd de eerste generatie christenen aangeduid als ‘de weg’. In het geestelijk leven voelt stilstand als dood.

Geloven is, in mijn definitie, de beweging waarin je je verbindt met God en met al het geschapene, en waarin je ervaart dat God zich met jou verbindt. Het is verbondenheid, maar dan niet statisch – het vibreert, het groeit, het maakt crises door en komt daardoorheen niet terug bij af, maar verder dan het ooit is geweest.

11. Morfische resonantie

Elke zaterdagmiddag beginnen duizenden Nederlanders te puzzelen aan de wekelijkse cryptogrammen in *Trouw* en *NRC Handelsblad*. Dat puzzelen gaat dan vaak nog een paar dagen door – in het pastoraal centrum waar ik mijn werkkamer heb, maak ik geregeld mee dat mensen elkaar vragen of ze dit of dat woord al hebben gevonden, of ik vind in de keuken een uitgeknipt cryptogram waaraan nog een paar oplossingen ontbreken.

Onlangs hoorde ik iemand zeggen dat het gemakkelijker is om een paar dagen te wachten voordat je aan de puzzel begint. Dan hebben inmiddels zoveel mensen aan de oplossing gedacht, dat je die als het ware uit de lucht kunt plukken. Onzin, of niet?

De Britse bioloog Rupert Sheldrake is één van degenen die er onderzoek naar hebben gedaan. Als je een aantal ratten in een proefopstelling een probleem laat oplossen, en je herhaalt dezelfde proef op een later tijdstip met andere ratten op een andere plek, lossen die latere ratten het probleem sneller op dan de eerdere. Sheldrake vermoedt dat elke soort of gemeenschap in een gezamenlijk ‘informatieveld’ patronen vormt dat voor alle volgende individuen binnen die gemeenschap een soort matrix vormt. Die matrix wordt voortdurend aangevuld met het voortschrijdend inzicht van alle leden van de gemeenschap. Sheldrake noemt dat ‘morfische resonantie’ en hij ziet het als een zeer basaal principe in de natuur: ontkiemende planten zouden ook via dit soort morfische velden ‘weten’ in welke vormen zij zich moeten ontwikkelen. De natuur kent volgens hem geen wetten, maar wel ‘gewoonten’ (*habits*) die voortbouwen op de opgetelde ervaring van alle voorgangers die in de morfische velden is vastgelegd.

Sheldrake ontwikkelde zijn idee onder andere op grond van het beroemde geval van de Britse pimpelmezen in de 50er jaren van de twintigste eeuw: ergens in Engeland ontdekten pimpelmezen dat ze gemakkelijk aan voedsel konden komen door met hun snaveltjes de aluminium melkdoppen door te pikken van flessen die door de melkboer voor huisdeuren werden gezet. In hoog tempo namen

pimpelmezen in heel Groot-Brittannië die truc over, hoewel er geen pimpelmezen waren die van regio naar regio vlogen om de truc aan hun soortgenoten te laten zien. Het was alsof het 'in de lucht zat' - maar dan alleen voor deze vogelsoort.

Dat de tweede en derde generatie computergebruikers op een intuïtieve manier zo gemakkelijk met software omgaat terwijl het de eerste generatie zoveel hoofdbrekers kostte, zou voor een deel wel eens op morfische resonantie kunnen berusten. Deze hypothese veronderstelt dat we niet opgesloten zitten in ons brein, maar dat we ingelogd zijn op een gezamenlijk veld of een heel stelsel van collectieve velden, een soort internet. Allerlei wonderlijke feiten uit de dierenwereld vallen binnen die hypothese op hun plek – denk aan de perfecte coördinatie tussen leden van mierenkolonies of bijenzwermen, die ook gewoon doorgaat als alle zintuiglijke contactmogelijkheden worden afgesneden. Ook diverse verschijnselen tussen mensen die in onze samenleving voor 'paranormaal' doorgaan, kunnen met zo'n velden-theorie inzichtelijk worden gemaakt.

12. Koolmezen in Rotterdam

In het voorjaar van 1997 zat ik op het balkon van de Rotterdamse drive-inwoning die we een paar maanden eerder hadden betrokken. We waren vanuit West-Brabant hierheen verhuisd. Ik had zware jaren achter de rug, met conflicten in de kerk die me persoonlijk dieper hadden geraakt dan ik had willen weten. Nu ik daar weg was, verschenen er rare zweren en puisten op mijn armen en benen, alsof de rottigheid er nu pas uit kwam. Hoewel ik zin had in het werk op mijn nieuwe werkplek, voelde ik me ook verweesd, een zwerfsteen die toevallig hier terecht was gekomen.

Er kwam een koolmees op het balkonhek zitten, geagiteerd zoals koolmezen altijd zijn, maar wel dichtbij en met een soort aandacht voor mijn aanwezigheid, alsof ik een oude bekende was. Dat was een rare sensatie. Twintig jaar eerder zat ik in diezelfde Rotterdamse wijk op school, en toen bracht ik 's winters geregeld de tussenuren in het nabijgelegen Kralingse Bos door. Dan zat ik een halfuur stil als een standbeeld op een bankje met stukjes pinda op m'n hoofd, handen en knieën, totdat en de koolmezen, roodborstjes en eekhoorns genoeg moed verzameld hadden en het kwamen opeten – dat gaf me destijds een intens gevoel van 'erbij te horen'.

Die sensatie kwam terug, ik voelde me welkom geheten. Alsof een volgende generatie koolmezen met voldoening constateerde dat ik terug was. Want ook de volgende dagen kwam er koolmezenbezoek als ik op het balkon was. Ik ging ze weer stukjes noot voeren, ze kwamen weer op mijn hand, ze aten pindakaas van mijn vingers. Later, na het broedseizoen, kwam een hele mezenfamilie dagelijks langs, en als de balkondeur openstond begonnen ze ook binnen te komen. Zat ik alleen aan de eettafel een boterham te eten, dan zaten er soms twee of drie mezen op de stoelleuning en op de tafel. Het maakte me gelukkig, ik voelde me weer toegelaten, ik had mijn plek in het universum.

Na die zomer vonden ze het blijkbaar wel genoeg. Ik heb er nog tien jaar gewoond en sommige koolmezen heb ik nog twee of drie jaar lang kunnen herkennen, maar ze aten niet meer uit mijn handen en ze zijn nooit meer binnen geweest. Hoe ik het allemaal zou moeten verklaren, weet ik niet: hebben ze mijn kwetsbaarheid gevoeld en zijn ze daaraan tegemoet gekomen? Zat het contact met

mij nog ergens gecodeerd in hun collectieve geheugen of hun morfisch veld? Waren dit Gods engelen die me dat seizoen van verweesdheid door hielpen? Wat blijft, is een gevoel van diepe dankbaarheid.

13. Velden

Onze Rotterdamse pastorie was een drive-in woning, met de woonlaag op de eerste verdieping, bovenop de garage. Achter de garage, grenzend aan een nogal troosteloze achtertuin, lag mijn werk-kamer. Ik had mijn schrijftafel tegen het raam staan om overdag zoveel mogelijk daglicht op te van-gen. De wanden achter mijn rug en rechts van me vormden één grote boekenkast. Links achter me was de deur die de kamer met de rest van het huis verbond.

Op een avond, het zal ergens in 2005 zijn geweest, zat ik aan de schrijftafel te werken. Buiten was het donker, in huis was het stil. Ik had op een gegeven moment het gevoel dat er naar me gekeken werd, schuin rechts van achteren. Dat kon natuurlijk helemaal niet, dus ik schonk er geen aandacht aan. Maar die lichte sensatie bleef, als een stoorzender, al is het niet goed te beschrijven, want het is geen prikkeling van de huid of van de oren.

Toen ik langzaam mijn hoofd omdraaide, ontmoette mijn blik die van een muisje dat, op een boek en vlak onder een boekenplank, met zwarte kraalooogjes strak naar mij zat te kijken. Het zat daar onbe-weeglijk. Ik draaide langzaam mijn hoofd terug, want ik wilde hem niet verjagen. Ik zei: welkom, van mij mag je blijven. Toen ik even later nog eens keek, was het diertje verdwenen, en ik heb het nooit meer teruggezien.

Aan die ervaring moest ik terugdenken toen ik het boek *The Sense of Being Stared At* van Rupert Sheldrake las. Het toont aan dat aandacht, of de blik zelf, gepaard gaat met zoiets als een veld. Het 'aandachtveld' van dat muisje raakte zodanig aan het mijne dat ik het registreerde.

Met andere soorten veldwerking, even onzichtbaar als het 'aandachtveld', zijn we min of meer ver-trouwd. Het gravitatieveld van de aarde bijvoorbeeld, dat we aanduiden als de zwaartekracht. Terug-kerende astronauten vertellen dat ze dat veld echt als een magneet aan hun lichaam voelen trekken als ze er langere tijd buiten zijn geweest. En magnetische velden, waarvan je de contouren kunt zien fluctueren als je ijzervijlsel op een vel papier legt en er een magneet onder beweegt. Dan heb je nog electromagnetische velden, rondom elektrische apparatuur bijvoorbeeld. Je merkt ze op als de TV of de radio stoort omdat het toestel te dicht bij de koelkast staat. Wat veel mensen niet door hebben, is dat ze minder rustig slapen als er dichtbij het hoofdeinde van hun bed stroomkabels of transformato-ren liggen, of zware metalen voorwerpen die gemagnetiseerd zijn geraakt.

Toen ik mijn eerste personal computer kocht, kreeg ik allerlei aanwijzingen omdat het apparaat en de dataschijfjes erg gevoelig zouden zijn voor verstoring door magnetische voorwerpen en elektrische apparatuur. Maar ikzelf dan? Mijn brein en mijn zenuwstelsel werken ook met subtiele elektrische impulsen, en ik leef niet onder een metalen beschermkap.

Als ik heel ontspannen ben en mijn mobiele telefoon ligt bij mijn hoofdeinde, kan ik registreren of hij aanstaat of niet: als hij aan is, zorgt hij voor een lichte onrust, een soort nervositeit die niet van bin-

nenuit komt. En nadat er in een straal van vijfhonderd meter buiten het grote slaapkamerraam van datzelfde Rotterdamse huis zeven masten met telefoniezenders op diverse daken waren geplaatst, scheelde het veel gegons in het hoofd toen we stralingwerende folie op het raam hadden laten aanbrengen. Dat gegons voelde als stress, als nervositeit. Maar het kwam voor een deel van meetbare, maar onzichtbare velden die onze interne electromagnetische huishouding stoorden. Evengoed haalden allerlei kennissen er hun schouders over op. Want we leven zoals die paar oudere boeren die ik met zwaar gereedschap en zonder mondkapje asbest zag verwijderen uit de vloerverwarming van een oude kerk: allemaal linkse milieupraat, zeiden ze. Wat je niet ziet, bestaat niet

14. God: de Stem van tegenover of de Kracht in alles?

Niemand heeft ooit God gezien. Dat lijkt een moderne uitspraak, maar ik kom hem tweemaal in de Bijbel tegen – beide drie de keren in de geschriften die aan Johannes worden toegeschreven.² Er was een leerling van Jezus die zo heette, maar er ontstond ook zoets als een ‘johanneïsche’ stroming in de eerste generaties van de christelijke beweging. Zeker is, dat die geschriften uit die stroming stammen, want die kenmerkt zich door een eigen theologische taal, waarin die ogenschijnlijk gewaagde uitspraak over God naadloos past.

Niemand heeft ooit God gezien. In de johanneïsche geschriften wordt ervaring met God steeds indirect opgedaan: in de ontmoeting met Jezus, en in het beoefenen van een leven in belangeloze liefde. In pure liefde, zoals door Jezus belichaamd, raakt God ons leven aan. God is de Bron van licht en leven, die wij alleen kunnen leren kennen door tot ons te nemen wat eruit stroomt.

Maar hoe stellen we ons die God dan voor? In de kerken zijn daarover, als je goed luistert, de ideeën behoorlijk aan het verschuiven. In hun geloofsleer houden vrijwel alle kerken vast aan de idee van een persoonlijke God. Die God maakt geen deel uit van het universum, want Hij is degene die het universum in het leven heeft geroepen. Hij staat in principe buiten en boven de categorieën en dimensies waarvan Hij de schepper is, zoals de ruimte en de tijd. Als Hij daarin afdaald om met het geschapene te communiceren, blijft Hij er tegelijk ook absoluut bovenuit gaan. God is voor de wereld een ‘tegenover’: degene die de wereld (en de mens) aanspreekt en een opdracht geeft, verantwoording en antwoord vraagt, er een traject mee aflegt.

Intussen zeggen zowel binnen als buiten de kerken heel veel mensen dat ze wel geloven, maar niet meer uit de voeten kunnen met zo’n persoonlijk godsbeeld. Als je het ze vraagt, zien ze God vooral als de krachtbron, de oerbron, de dragende kracht in alle dingen. Ze vinden God in hun medemensen, in de natuur en in de stilte, in zichzelf. God is voor hen niet ‘tegenover’, maar juist van binnen, in alles. Ze beroepen zich vaak op uitspraken van mystieke gelovigen uit alle eeuwen, voor wie ook niets zonder God was, en die verlangden naar het moment waarin ze volledig met God zouden vervloeien of in God zouden opgaan.

---

² Johannes 1:18; 1 Johannes 4:12.

Aan beide zienswijzen over God hecht ik veel waarde. Persoonlijk kan ik niet zonder een instantie tegenover me, die me uitdaagt en ter verantwoording roept, die mijn ego eraan herinnert dat ik niet het middelpunt van de wereld ben. Natuurlijk spelen mijn medemensen die rol, maar in en achter hen zie ik het ultieme tegenover, Degene die levenslang met me in gesprek is. Want voor een dialoog heb je een persoon tegenover je nodig. Ook een gebed, zo gauw het met woorden gesproken wordt, veronderstelt een persoon-achtige voorstelling van diegene aan wie (of datgene aan wat) het gericht is. Maar ik beseef ook dat 'persoon' een mensvorming begrip is, te klein voor God en misschien wel te groot voor de schildpad met wie ik geregeld vol aandacht in gesprek ben. En ja, ik wil God ook ontmoeten in alle dingen, ook in die schildpad (die we Socrates hebben genoemd, omdat je op elke vraag die je hem stelt uiteindelijk zelf het antwoord moet geven). Ik wil geloven dat niets ooit zonder God is. En ik zie dat mensen die God als de kracht in alles zien, bijna altijd respectvoller omgaan met de aarde en het leven. Voor veel mensen met een klassiek godsbeeld behoren God en, bijvoorbeeld, legbatterijkippen tot twee totaal verschillende hoofdstukken van hun bestaan. Dan klopt er toch iets niet.

15. Gott 9.0

In 2010 kwam er in Duitsland een boek uit onder de titel *Gott 9.0*. Ik kreeg het in handen via de redactie van een tijdschrift waar het ter recensie was aangeboden. Achter de *trendy* titel verwachtte ik een lichtgewicht theologisch werkje. Wat kun je te melden hebben als je God een digitale release-code meegeeft die suggereert dat je de aansluiting mist als je niet de nieuwste *upgrade* in huis hebt?

Maar het bleek een goed boek te zijn, geschreven met een geslaagde combinatie van Amerikaanse monterheid en Duitse grondigheid. De auteurs beschrijven hoe godsbeelden veranderen in de loop van de tijd, maar ook in de loop van ieder mensenleven. De *upgrades*, van Gott 1.0 tot Gott 9.0, gaan niet over God zelf maar over hoe wij God, Jezus, de kerk en het geloof opvatten. Ze gebruiken daarbij het model van *spiral dynamics*, dat door de Amerikaan Clare Graves is ontwikkeld op basis van de ontwikkelingspsychologische ideeën van Ken Wilber. Volgens die ideeën doorloopt zowel de samenleving als geheel alsook ieder individu een aantal etappes – dat zijn de *upgrades*. Maar die ontwikkeling verloopt als een spiraal die heen en weer gaat tussen een ik-pool en een wij-pool. Het begint bij de zuigeling die alleen maar eet, poept en slaapt, het pure overleven (ik), dan komt de magische fase waarin de peuter opgenomen raakt in de wonderlijke wereld om hem heen (wij), vervolgens de veroveringsfase van de kleuter (ik), de schoolse fase van waarheid en grenzen en regels (wij), de puber-fase van de vrijheidsdrang (ik), dan de nieuwe verbondenheid van de adolescent (wij) – en zo verder. Veel misverstand en onvrede in kerk en samenleving is terug te voeren op het feit dat mensen en instituties in onderling verschillende fasen zitten – wat je 'gelijktijdige ongelijktijdigheid' zou kunnen noemen. Zo blijft de kerk als instituut veelal steken de fase van waarheid en grenzen en regels, de fase waarin veiligheid wordt ontleend aan externe zekerheden (Gott 4.0), terwijl veel betrokken kerkleden daar wel in opgevoed zijn, maar zich via de rebellerende vrijheidsfase (Gott 5.0) thuis zijn gaan voelen in de 'groene' nieuwe verbondenheid met al wat leeft (Gott 6.0), waardoor de Wereldwinkel veel meer tot hun gelovige verbeelding spreekt dan de Apostolische Geloofsbelijdenis.

Het boek keurt geen fases af. Het vraagt er juist begrip voor: alleen wie er echt mag zijn in de fase waarin zij of hij zich bevindt, heeft de kans om ook door te groeien. En alle eerdere fases blijven in ieder mens en in elke samenleving hun rol meespelen. Dat elke fase zijn recht heeft, wordt ook zichtbaar gemaakt doordat bij elke fase bijbelpassages en woorden van Jezus worden genoemd die in de taal van die ontwikkelingsfase spreken over God en geloof. Het boek pleit op die manier voor 'meertaligheid' in de geloofsgemeenschap, waardoor er ruimte is voor ieders eigen groeiproces.

In de fases na 6.0 komt er plaats voor godsbeelden die minder vanuit het 'tegenover' zijn gedacht, want het gaat uiteindelijk naar een 'nonduaal' bewustzijn toe: ergens om en nabij 9.0 vervalt elke noodzaak tot beschrijven omdat daar God 'alles in allen' zal zijn en elk tegenover tussen God en schepping zal verdwijnen.

Toen ik *Gott 9.0* had doorgelezen, ging mij een licht op. Zolang ik gehecht ben aan mijn ego en leef vanuit mijn ik-zijn, kan ik niet zonder God tegenover mij, als bondgenoot en tegenspeler, als gesprekspartner en bevrijder. Als ik ooit zover kom, en soms ervaar ik daar een glimp van, dat mijn ego mag wijken voor wat veel groter en genadiger is, als ik ooit mijn ik-zijn zal leren loslaten, ongeacht of dat middenin het leven is of op mijn sterfbed – dan houdt ook God op tegenover mij te zijn, dan ga ik in God op en vervult God mij. De persoonlijke God buiten mij en God als kracht in alles – dat lijken tegengestelde ideeën over God, maar ze hebben beide een plek in mijn levensgang. Beide godsbeelden kunnen ook voor kortsluiting zorgen als ze niet op de goede tijd en plaats worden gehanteerd. Ze horen thuis in een groeiproces.

16. Aandacht

Soms zeg je van iemand dat zij of hij groene vingers heeft. Daar is mee bedoeld dat bij zo iemand de planten het goed uitzonderlijk doen, in de kamer en/of in de tuin – en dat dit iets te maken heeft met de manier waarop die persoon met de planten en de grond omgaat. Sommige mensen met groene vingers zeggen dat ze echt een band met hun planten hebben. Ze praten ermee.

Dat doet me denken aan dat proefje dat jaren geleden in sommige kringen populair was: breek of snijd twee gelijke bladeren van een kamerplant af en leg ze een paar meter van elkaar neer, maar wel zo dat ze ongeveer evenveel licht en warmte krijgen. Besteed aan het éne blad geregeld aandacht, door het te begroeten en er met echte belangstelling naar te kijken, en laat het andere links liggen. Leg ze na drie dagen naast elkaar en kijk of ze van elkaar verschillen. Meestal blijkt dat de aandacht een significant verschil maakt: het blad dat aandacht krijgt, verlept minder snel. Dat suggereert dat aandacht echt iets is, in termen van energie of veldwerking of golven – het is niet belangrijk hoe je het noemt, maar het is een kracht, meetbaar in zijn effecten.

Dezer dagen overleed in ons dorp een vrouw die groene vingers had. In haar tuin stond onder meer een sierwilg, een boompje dat ze vele jaren geleden overgenomen had van een vriendin die kort daarna overleed. Daarmee werd het boompje een beetje haar beschermeling. Toen de tuin vanwege een verbouwing van het huis op de schop moest, kreeg de hovenier de opdracht er voorzichtig mee om te gaan. Dat gebeurde niet, het boompje werd onvakkundig verplaatst en na de renovatie was het op sterven na dood. De vrouw liet het er niet bij zitten, ze kreeg er weer leven in, en nu, tien jaar

later, stond het boompje er prima bij, vol in het blad. Maar een dag voor de uitvaart mailde de man van de overledene me om te zeggen dat het boompje van de ene dag op de andere verdord was – hij kon er niet over uit.

Aandacht werkt, op fysiek niveau. Dat is één van de werkzame kanten van voorbede, dus nog los van de vraag of er een God is die de gebeden registreert. Aandacht is reële energie, die weliswaar buitengesloten kan worden als iemand zich voor alles afsluit, maar als ze binnen kan komen, is het een voedende kracht, die ook werkt op afstand. Daar is (nog) geen algemeen aanvaarde theorie voor, maar voorbeelden ervan zijn er te over. Als je met echte betrokkenheid aan iemand denkt, gaat er energie van je uit naar die persoon, en soms merkt die persoon het ook op. Denk aan je hond, ook als die achter het huis ligt te slapen, en de kans is groot dat hij reageert en naar je toe komt. Ook daarmee heeft Rupert Sheldrake veel experimenten gedaan, maar je kunt het allemaal ook gewoon zelf proberen.

17. Gaven van Gods Geest

Toen ik als jongere vanuit een streng protestants milieu voor het eerst in contact kwam met de evangelische beweging, werd er veel gepraat over de ‘gaven van de Heilige Geest’. Dan ging het om bijzondere dingen: de gave van genezing door handoplegging, het ontvangen van profetische woorden direct van God of van Jezus, de extatische gave van het ‘spreken in tongen’, de macht om demonen uit te drijven. Volgens de Bijbel hadden de eerste leerlingen van Jezus zulke gaven ontvangen en gaven ze die ook door aan volgende generaties. Evangelische christenen vonden daarom dat een christelijke geloofsgemeenschap pas geloofwaardig is als deze gaven er aanwijsbaar aanwezig zijn. De gevestigde kerken haalden vooral de waarschuwingen aan die de apostel Paulus, ook in de Bijbel, uitspreekt. Want Paulus zag dat het schermen met zulke gaven ook veel onchristelijk haantjesgedrag en conflict opleverde, waar niemand wat mee opschoot. En wat nu als iemand genezende gaven heeft, maar helemaal geen christen is? Zowel de streng-protestantse als de evangelische christenen waarschuwen dan al gauw dat die gave ‘van de duivel’ kan zijn.

Maar, om het even bij die genezende gaven te houden: Jezus heeft nooit gezegd dat die gave exclusief bij hem of bij het geloof hoort. Hij maakte wel zichtbaar dat de liefde en genade van God waarover hij sprak, een helende kwaliteit heeft. Genezingen waren stevast een soort commentaar bij zijn boodschap. Want goedheid is niet alleen een kwestie van goede bedoelingen, het heeft ook een fysieke uitwerking, het is een heelmakende kracht. Dat hoort niet alleen bij Jezus, het hoort ook bij de werkelijkheid.

Bijzondere gaven zijn niet aan gelovigen voorbehouden. Ze komen voor in alle tradities, in alle tijden, over heel de wereld. Ze kunnen goed en slecht gebruikt worden, en Paulus wijst er al in de Bijbel op dat ook christenen soms hun gaven misbruiken, om macht over anderen te krijgen of om hun eigen ego te strelen. Wat wij bijzondere gaven noemen, zijn mogelijkheden die in de werkelijkheid besloten liggen. Ze kunnen sterk opbloeien in een geloofsbeweging, omdat ze de kans pas krijgen als mensen openheid oefenen en verbinding zoeken, met God en met elkaar. Maar ze kunnen daar ook corrumperen. Paulus schreef een brief aan de gemeente in Korinte, waar mensen probeerden elkaar met

bijzondere gaven te overtroeven. Al had je de meest bijzondere gaven, zegt Paulus, als je de liefde niet hebt, stelt het allemaal niets voor (1 Korintiërs 13). Het werd later één van de meest populaire bijbellezingen op bruiloften, maar het was bedoeld als een vlijmscherpe kritiek.

Gaven van de Geest van God zijn geen exclusieve gaven voor gelovigen – het zijn wel zaken die, als het goed is, in gelovigen tot bloei komen. Dezelfde Paulus schrijft: de vrucht van de Geest is liefde, blijdschap, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid, zelfbeheersing. Ook dat zijn geen exclusief christelijke of religieuze eigenschappen.

18. Geheugen

Doorgaans wordt ervan uitgegaan dat het archief met onze herinneringen zich in de hersenen bevindt. Dat is immers het centrum waar alle informatie wordt verwerkt, waar alle verkeer met de zintuigen in- en uitgaat. Maar gek genoeg is het nog niet gelukt om aan te wijzen waar die opslag zich dan zou moeten bevinden. Van heel veel hersenfuncties weten we inmiddels precies op welke plek in de hersenen ze zich afspelen, maar het geheugen is daar niet bij.

Zeker is, dat ons geheugen een kolossale opslagcapaciteit veronderstelt. We hebben in ons dagelijks leven toegang tot een zee aan 'filmfragmenten' van wat we eerder hebben meegemaakt. We kunnen ontmoetingen, gesprekken en reizen terugroepen, teksten, muziek en geuren komen weer boven, en als je eenmaal ergens op focust, komt er steeds meer terug.

Pim van Lommel stelt in zijn boek *Eindeloos bewustzijn* dat de omvang van onze herinneringen de capaciteit van de hersenen ver te buiten gaat, en hij is niet de enige die dat zegt – al zijn er ook wetenschappers die dat tegenspreken. Evengoed weten ook die wetenschappers niet aan te tonen op welke plekken in de hersenen zich geheugenruimte bevindt.

Er is een bekend geval van een student in Engeland, van wie bij onderzoek bleek dat zijn hersenen maar heel klein waren, zodat zijn schedel grotendeels leeg was. Toch had hij niet minder geheugen dan zijn studiegenoten. Pim van Lommel verwijst ook naar dat geval, om te veronderstellen dat onze geheugenopslag zich helemaal niet in de hersenen bevindt. Volgens hem (en anderen) vormen onze hersenen het werkgeheugen, het station waar de ontelbare processen plaatsvinden die nodig zijn om een mens te laten functioneren. Het geheugen bevindt zich volgens Van Lommel in wat ik *the cloud* zou noemen en wat hij het *eindeloos bewustzijn* noemt, het grote ontastbare reservoir waaruit wij allemaal putten. Dat reservoir bevindt zich buiten de dimensies van tijd en ruimte – wat bij de huidige stand van de fysica bepaald geen buitenissige gedachte is.

Vergelijk het met een *netbook*, zo'n kleine laptopcomputer met veel verwerkingscapaciteit maar met beperkte opslagmogelijkheden. Een *netbook* dankt zijn praktisch nut aan het feit dat het gegevens uitwisselt met externe geheugens. De databanken zitten niet in het apparaat, maar worden via het internet geraadpleegd. Wie ermee werkt, realiseert zich dat overigens niet de hele tijd: alles komt op het scherm als je de toetsen goed bedient, alsof het apparaat het allemaal zelf in huis heeft.

De Engelse bioloog Rupert Sheldrake denkt dat veel geheugenopslag plaatsvindt in 'velden' die verbonden zijn met soorten (planten, dieren, mensen), met individuen, en ook met plekken. Die velden kunnen ook weer onderling verbonden zijn in hiërarchische schikkingen, zodat mijn individuele geheugen is ingebed in ons familiegeheugen en in het collectieve geheugen van de menselijke soort.

Mijn telepathische ervaringen, en tal van andere veelvuldig voorkomende verschijnselen die voor 'paranormaal' doorgaan, worden inzichtelijker vanuit dit idee dat het 'archief' van ons geheugen en/of het reservoir van ons bewustzijn zich buiten ons lichaam bevinden. Soms kun je bestanden delen met iemand anders, of in een droom of visioen ingelogd zijn op bestanden die niet in jouw persoonlijke map thuishoren. Dat is beeldspraak, maar het komt heel dichtbij de ervaring.

19. Genius loci

Op sommige plekken 'hangt iets' op een moeilijk te definiëren manier. Dat kan positief zijn: soms is de indruk die een kerkgebouw maakt meer dan de optelsom van aanwijsbare kwaliteiten. De aandacht en toewijding van generaties mensen lijkt zo'n plek te bekleden met iets wat we voelen als intensiteit, en waarvan sommigen ongetwijfeld zullen beweren dat het tussen mijn oren zit.

De in 2002 veel te vroeg overleden musicus Wico Clements, presentator van het radioprogramma *Laudate*, maakte professionele muziekopnamen in telkens verschillende ruimtes. Als nuchtere van huis uit gereformeerde jongen wilde hij er aanvankelijk zelf niet aan, maar hij kon het aan het akoestische klimaat van een leeg kerkgebouw merken als er al lange tijd geen toegewijde gemeenschap meer was die liefde of geloof in de ruimte investeerde. Soms liet hij een dag voor de opnamen een plaatselijk parochiekoor een paar uur zingen in zo'n ontwijd gebouw, en wat volgens hem telde was dat die mensen het meenden, dat ze hielden van muziek en/of hielden van God. Daar knapte alles van op en de opnamen die hij de volgende dag maakte, waren minder klinisch, met meer natuurlijke warmte. Clements kon goed begrijpen dat anderen dit als baarljke nonsens beschouwden en hij probeerde nooit om er een theorie bij te hebben – maar de verschillen waren voor hem, als kleine ondernemer in muziekproducties, groot genoeg om er tijd en geld voor over te hebben.

Er zijn ook plekken waar het, populair gezegd, spookt. Meestal hebben we het dan over plekken waar zich hevige gebeurtenissen hebben afgespeeld. Getraumatiseerde ruimtes, zou je kunnen zeggen. Sommige mensen zijn er gevoelig voor en krijgen iets mee van wat er zich heeft afgespeeld. Anderen merken er soms iets van, maar gaan ervan uit dat ze zich vergissen, want in spoken geloof je immers niet. Ik vind het wel spannend om te bezien of ook hier het idee van Rupert Sheldrake verhelderend is, namelijk dat niet alleen levende wezens, maar ook de niet-organische materie en dus ook een plek omgeven is door velden (vergelijkbaar met magnetische of elektrische velden) waarin vorige toestanden worden vastgehouden en die dus een soort lokaal geheugen vormen. Soms, in een toestand van diepe rust of grote openheid, pikken mensen daar iets van op. Er zijn plekken waar veel mensen nachtmerries krijgen of onrustig slapen.

Een goede bekende vertelde me over een lucide dagdroom die hij had in het gebouw waar hij tijdelijk woonde – een statig vooroorlogs gebouw in Warschau waar ik zelf ook meermalen heb geloged. Hij zag als in een visioen twee jonge mensen, een meisje en een jongen die op die plek afscheid van el-

kaar namen, en hij beseftte op de een of andere manier dat het een afscheid voor altijd was. Pas veel later zag hij bij toeval een foto waarop hij de vrouw uit zijn visioen herkende. Navraag leerde dat zij op die plek in 1942 afscheid genomen had van haar vriend om te gaan meevechten in de Warschause opstand waaruit ze niet levend is teruggekeerd. Hoe kan het dat iemand die haar nooit heeft gekend en van haar bestaan niet wist, vijftig jaar later kan inloggen op dat dramatische moment door op dezelfde plek te zijn? Op een of andere wijze moet dat moment daar nog hebben 'gehangen', en mijn kennis, op dat moment wanhopend aan zijn eigen toekomst, heeft zichzelf onwillekeurig met die gegevens 'gesynchroniseerd' – althans, dat is hoe ik het momenteel zie. De ouden noemden het de 'genius loci', de geest van de plek die zich doet gelden.

20. Van de duivel?

'Maar het kan van de duivel zijn!' – die waarschuwing krijg ik nogal eens te horen in traditioneel-protestantse en evangelische kringen, als blijkt dat ik open sta voor mensen met 'paranormale' ervaringen of gaven, of voor alternatieve geneeswijzen, of voor de betekenis die dromen kunnen hebben. Want als wij niet precies begrijpen hoe het werkt, zitten er ongrijpbare krachten achter. En ongrijpbare krachten zijn óf van God, óf van de Boze. Ze zijn heilig of ze zijn occult. Het komt erop neer dat je er maar beter van kunt uitgaan dat iets van de duivel is, tenzij het stevig is ingekaderd in je eigen kerkgemeenschap. Bijvoorbeeld bij de *healers*: Jomanda is van de duivel, Jan Zijlstra is van God – hoewel mensen die de kerkgemeenschap van Jan Zijlstra niet erg vertrouwen, waarschuwen dat ook hij een instrument van satan kan zijn.

Tegenover die denkwijze wil ik graag een paar dingen helder maken. Ten eerste: de mensen die mij waarschuwen, leven hun dagelijkse en 'natuurlijke' leven vanuit een door en door westers-wetenschappelijk, rationeel en materialistisch wereldbeeld. Alles wat daar niet in past, hoort bij de geestelijke wereld, en die is het speelveld van God en de duivel. Dus omdat de westerse medische wetenschap in het menselijk lichaam geen energiebanen (meridianen) aanwijst omdat die niet in de methode passen, zijn energiebanen 'van de duivel'. Het feit dat de oosterse medische wetenschap er al duizenden jaren op een volstrekt natuurlijke manier mee werkt, telt niet, want ook heel het oosterse denken kan 'van de duivel' zijn.

Waarom is het westerse wereldbeeld, met zijn volstrekt ongeestelijke en vaak cynische benadering van het leven, dan niet 'van de duivel'? Dat is omdat het zo diep in ons zit, omdat we erin zijn meegroeid, ondanks dat het westerse denken hemelsbreed verschilt van het bijbelse wereldbeeld. Maar daarover een andere keer.

De gaven van Jan Zijlstra en Jomanda horen wat mij betreft bij de natuur. Als gelovige zie ik ze als gaven van God, maar ze kunnen goed of slecht worden ingezet. Als ze mensen onvrij maken (doordat ze in de ban komen van Jomanda of Zijlstra of van een enghartige geloofsbeweging), zijn ze per saldo een kwade kracht.

Als iemand mij waarschuwt dat mijn telepathie van de duivel kan zijn, wijs ik erop dat je geld ook van de duivel kan zijn: door hoe je het verdient of hoe je het uitgeeft, of hoe het je in de ban houdt, of door wat je ermee in stand houdt of afbreekt. 'Van de duivel zijn', dus tegen het heil van de wereld in

werken, is niet voorbehouden aan ongrijpbare krachten of aan alternatieve methoden. Ook een reguliere arts is soms een eng soort hogepriester, ook chemische middelen tasten soms je vrijheid aan. En ook alternatieve middelen en medici brengen soms bevrijding. Vaak zelfs.

21. Herinneringen uit een ander leven

Tot voor heel kort wilde ik me er niet mee bezighouden: met verhalen rond reïncarnatie. Mensen die erin geloven, verdenk ik er vaak van dat het een manier is om aan de eindigheid van het leven te ontsnappen. Terwijl in het oosterse denken de uiteindelijke verlossing erin bestaat dat je niet meer reïncarneert, dat je 'uitdooft', willen we in het westen graag dat we reïncarneren, want dan is tenminste niet alles afgelopen. Dacht ik.

Maar in de laatste jaren heb ik mensen ontmoet die op een indringende manier te maken kregen met hevige herinneringen die niet stammen uit het leven dat ze nu leiden. Michiel Hegener beschrijft in *Leven op herhaling* hoe hijzelf een aantal keren onverwacht, op klaarlichte dag en in nuchtere toestand, een sterke 'flashback' heeft beleefd waarin hij als het ware even helemaal in een andere film zit. De persoon van waaruit hij dat andere tafereel beleeft, ervaart hij als 'ik'. Het gaat om mensen die abrupt en gewelddadig aan hun einde komen.

Jim Schilder, sinds kort rooms Katholiek priester in Amsterdam en eerder journalist en redactiechef bij HP/De Tijd, ontving zijn priesterroeping via een regressie-ervaring, dus via een intense ervaring vanuit een ander bestaan. Dat is pikant, want volgens de officiële leer van de kerk waarin hij zijn roeping volgt, kan er van een vorig of volgend leven geen sprake zijn. Schilder neemt de ervaring die hij had volstrekt serieus en is er zielsdankbaar voor, maar heeft er geen theorie bij en is daar ook niet naar op zoek.

Sinds ik voor mezelf moet erkennen dat mensen blijkbaar zulke ervaringen hebben, merk ik dat het ook in mijn naaste omgeving speelt. Mijn afwijzende houding, mijn wrevel bij het onderwerp alleen al, weerhield anderen ervan om er iets van te laten zien. Michiel Hegener is er met zijn boek in geslaagd, mijn scepsis te doorbreken. Daarmee ben ik op dit gebied geen 'gelovige' geworden – eerder een mens met nóg meer vragen.

Want zoals het er nu voorstaat, ben ik geneigd die herinneringen en *flashbacks* niet te duiden als vorige levens van dezelfde persoon, maar als een vorm van ingelogd-zijn op het afgebroken leven van een *andere* persoon. Vooralsnog denk ik dus niet in termen van een seriële opeenvolging van levens van één en hetzelfde 'ik' dat steeds weer terugkeert. Eerder zie ik iemand die er om een of andere reden open voor is, de rafels oppakken van een onafgemaakt individueel leven, vanuit het grote reservoir van het *eindeloos bewustzijn* (Pim van Lommel) of vanuit het collectieve menselijke geheugenveld (Rupert Sheldrake). Om weer eens computerbeeldspraak te gebruiken: het gaat niet voor niets in de meeste verhalen die ik heb gehoord, om levens die 'niet correct zijn afgesloten', en zonder dat ik weet hoe het werkt, zou ik me kunnen voorstellen dat zulke rafels in het collectieve veld van ons gezamenlijke bestaan blijven rondspoken totdat ze alsnog in de exercitie van iemands leven naar behoren worden afgehecht, ingebed in het grote geheel van ons bewustzijn.

Maar ik beseft dat ik dat zeg als buitenstaander, als iemand die zelf tot nu toe geen bewuste ervaringen met een ander leven heb gehad.

22. Acupunctuur

Op een dag lag ik op de behandeltafel bij een praktijk voor fysiotherapie en acupunctuur in het dorp waar ik woon. Het was een praktijk waar ik nog niet eerder was geweest, provisorisch ingericht in de bibliotheek van een wooncentrum voor ouderen. De therapeute heeft een westerse opleiding in fysiotherapie gecombineerd met een acupunctuur-opleiding in Beijing, ingebed in de traditionele Chinese geneeskunde.

Ik kwam bij haar met een pijnlijke pols waarvan ik bij het fitnessen steeds meer last kreeg. Het was mezelf wel duidelijk dat niet de fitness zelf de oorzaak was. Het was typisch zo'n pijn die ontstaat als je ergens in je lichaam spanning parkeert die ontstaat door oververmoeidheid, of doordat emoties er niet uit komen.

De therapeute onderzocht mijn pols en mijn tong en stelde vragen over mijn conditie. Ze concludeerde dat acupunctuur de aangewezen behandeling was. Ik was het daar graag mee eens, want al eerder had ik daar veel baat bij gehad als moeilijk grijpbare blokkades de directe oorzaak waren van mijn pijnklachten.

Ze plaatste naalden over de hele lengte van mijn lichaam. Ik ben altijd weer verbaasd over de trefzekerheid waarmee een acupuncturist dat doet. Op een of twee plekken voel ik al gauw dat de naald iets op gang brengt: dat er iets begint te stromen, immaterieel maar heel werkelijk. Heel af en toe is het alsof er zich tegen de naald onder mijn huid zoiets als een druppel vormt, die dan met een voelbare 'plop' oplost. Er komt een diepe ontspanning, en je kunt er maar het beste van uitgaan dat er in de uren en dagen na de behandeling meer geslapen moet worden dan anders, vanwege de vermoeidheid die loskomt.

Meestal doezel ik weg tijdens het halfuur dat ik met de naalden op de tafel lig, maar ditmaal was daar geen gelegenheid voor. De therapeute beseftte dat zij, voor het eerst, naalden had gezet bij een vertegenwoordiger van de kerk. Ze greep de gelegenheid aan voor een vraag: waarom mogen veel christenen van hun kerk wel bij haar komen voor fysiotherapie, maar niet voor acupunctuur?

Wat ik toen precies heb gezegd, weet ik niet meer. Maar het komt erop neer dat westerse christenen wél argwanend staan tegenover de oosterse kijk op het menselijk lichaam, terwijl ze helemaal geen argwaan koesteren tegen het medische mensbeeld dat in het westen heerst, omdat ze daar nu eenmaal aan gewend zijn. Terwijl dat westerse mensbeeld helemaal niet 'christelijker' is dan het oosterse. Het westers-medische mensbeeld is heel ver bij de christelijke oorsprongen vandaan gegroeid. Het behandelt mensen als losse individuen en het ziet hun lichamen (generaliserend gesproken) als apparaten waarvan je elk defect afzonderlijk kunt repareren, zodat mensen soms hele batterijen aan middelstukjes gebruiken voor allerlei losse problemen in de diverse uithoeken van hun lichaam – en dat allemaal alsof het lichaam geen bezielde eenheid is.

Traditionele christenen denken vaak net als de sceptici dat acupunctuur een soort hocus-pocus is, gebaseerd op een geloof. Terwijl het in feite een zeer precieze praktijk is, gebaseerd op gedegen kennis van het lichaam. Ieder die dat wil, kan zich daarvan vergewissen. Maar de westerse benadering gaat nu eenmaal vooral uit van de dingen die je kunt aanwijzen als je een dood lichaam opensnijdt. Daar horen energiebanen niet bij, en de ziel en de geest ook niet.

Ik wil de oosterse en de westerse geneeskunde liever niet tegen elkaar uitspelen: het is een zegen dat ze in de huidige wereld beide binnen handbereik zijn. En in beide is er zowel sprake van kundigheid als van prutswerk, en in beide zijn er behandelaars die de vrijheid van hun cliënten hoog houden en behandelaars die macht over hun cliënten uitoefenen. Maar omdat de oosterse geneeskunde sterker dan de westerse gericht is op de mens als een levend, bezielde wezen, ingebed in een groter geheel, verdient ze juist van traditionele christenen meer aandacht, en minder argwaan.

23. De heks van Endor

In de Bijbel staat een verhaal over een vrouw die voor koning Saul de geest van de gestorven profeet Samuël oproept (1 Samuël 28). Koning Saul voelt dat zijn ondergang nabij is. Hij staat niet meer in de gunst bij God en hij raakt ingesloten door zijn vijanden. In zijn wanhoop wil hij nog eenmaal raad vragen aan Samuël, de profeet die hem ooit tot koning aanstelde. Om dat te kunnen doen vraagt hij zijn mannen of ze hem bij een 'vrouw die gaat over de oov' kunnen brengen – en dat woord *oov* wordt door de diverse Bijbelvertalingen nogal verschillend weergegeven. Een vrouw met een waarzeggende geest, zegt de Statenvertaling. Een dodenbezweerster, zegt de Nieuwe Bijbelvertaling. Een vrouw die macht heeft over de dodengeesten, zegt de Willibrodvertaling.

Hoe dan ook, Saul gaat incognito naar zo'n vrouw toe in het stadje Endor. Zij slaagt erin om de geest van Samuël op te roepen, die zeer ontstemd is dat hij gestoord wordt. Zodra de vrouw de geest van Samuël ziet, weet ze ook wie haar bezoeker is, en dat is schrikken, want koning Saul had ooit bevel gegeven om alle waarzeggers en dodenbezweersters te laten doden, omdat hun praktijken zich niet verdragen met de verering van de God van Israël. De wetten van Mozes bepalen inderdaad dat Israël zich nooit met zulke praktijken mag inlaten.

Door traditioneel-protestantse en evangelische christenen wordt vaak naar dit verhaal verwezen om aan te geven dat men terecht huiverig is voor helderzienden, pendelaars, astrologen, en mensen die contact zeggen te hebben met gestorvenen. Voor hen laat het verhaal zien dat zulke dingen gevaarlijk zijn omdat ze wel degelijk echt bestaan, maar wel buiten de goede orde van God vallen. Maar nu is het probleem dat sommige christenen helderziend zijn zonder daarom gevraagd te hebben, en dat gelovigen soms een gestorvene bijna tastbaar aanwezig voelen – en dat ze dit als een godsgeschenk ervaren. Hoe verhoudt dat zich dan tot die teksten in de Bijbel?

Het verhaal over Israël in de Bijbel is een bevrijdingsverhaal. Te midden van de grote antieke samenlevingen die onderworpen waren aan goddelijke heersers en een oppermachtige priesterklasse (Egypte, Babylon) was Israël een bevrijd slavenvolk dat moest leren dat ieder menskind een eigen waardigheid voor God heeft, en dat een koning eigenlijk niet nodig zou moeten zijn als iedereen de goede leefregels in het hart draagt. Maar Israël leefde ook tussen de kleinere Kanaänitische volken

waarvan het leven beheerst werd door de verering van alle natuurkrachten – niet uit vrije keuze, maar op een beklemmende manier: je was omgeven door duizend ongrijpbare krachten waar je voortdurend rekening mee moest houden, want voor je het wist haalde je de vloek van één van hen op de hals. Ook tegenover die situatie was de godsdienst van Israël bedoeld als een bevrijdingsbeweging. Waarzeggers en bezweerders hielden de ban in stand die gebroken moest worden, wilden mensen ooit fier en vrij gaan leven.

Dat blijft een belangrijk punt in de omgang met bijzondere gaven en verschijnselen: je moet niet in de ban ervan komen, of in de macht van mensen met zulke gaven – net zoals je ook niet in de macht van heersers of in de ban van politieke ideologieën moet raken. We zijn geroepen om vrij te zijn, om het met een bijbelwoord te zeggen (Galaten 5:13).

24. Nogmaals aandacht

Steeds meer raak ik ervan overtuigd dat ‘aandacht’ geen abstract begrip is. Mensen hebben aandacht nodig, en daarbij gaat het om verbondenheid, om ingebed-zijn in gezamenlijkheid. Ik las ergens dat een zuigeling die voeding toegediend krijgt maar geen menselijke nabijheid of aandacht ervaart, kan doodgaan aan het gebrek aan verbondenheid. Want van enkel calorieën kan een mens niet leven.

Als je met echte betrokkenheid aan iemand denkt, en die persoon heeft zich niet totaal afgesloten voor steun van buitenaf, dan helpt die aandacht, ook op afstand. Ik stel me voor dat je dan vanuit jouw bewustzijnsveld het veld van die ander voedt of versterkt. Liefde is de kracht die dat voortdurend doet tussen mensen die in liefde met elkaar verbonden zijn.

‘Onverbondenheid’ is de grote kwaal van onze individualistische samenleving: veel mensen moeten het als enkeling zien te redden, in een verregaande staat van isolement – en dat is niet de natuurlijke situatie waarop we zijn aangelegd. Westerse mensen onderschatten het belang van een sfeer van welwillende aandacht, die niet alleen prettig is in de familiekring, maar ook noodzakelijk om veilig en goed te kunnen functioneren op je werk en op school. We weten allemaal hoe je kunt verstarren als je in een ruimte moet werken samen met iemand die zich ijzig opstelt. Hartelijke aandacht is niet alleen mooi meegenomen, het is hard nodig. Stel het je voor als een gloed die van iemand uitgaat om een ander te verwarmen: als dat ontbreekt, kan iedereen alleen maar putten uit eigen krachtbronnen. Dan sneuvelt degene die er zelf doorheen zit, terwijl dat helemaal niet nodig is. Vooral in werksituaties zijn we niet gewend om actief welwillende betrokkenheid te oefenen: we isoleren elkaar juist vaak door gevoelens van rivaliteit, wrok, jaloezie of oordeel. Ik ben ervan overtuigd dat dit een reële invloed heeft op de energievelden van alle betrokkenen. Op dat punt is er zoveel te winnen in onze samenleving!

Van mensen die in het ziekenhuis liggen hoor ik vaak hoe ze zich gesterkt voelen door brieven of kaarten die ze krijgen. Het verbaast hun vaak zelf dat ze zoveel moed en kracht voelen door zulke simpele blijken van aandacht. Ik denk dan dat het niet zomaar de kaarten zijn die het doen: het is ook de investering van echte aandacht van de afzenders, die de zieke van harte kracht gunnen. Het kaartje is een drager van veel meer dan een paar woorden. In zekere zin sturen de afzenders echt energie.

Zo gaat het volgens mij ook met voorbeden, die mensen en kerkgemeenschappen doen voor medemensen in moeilijke situaties. Dat zijn niet alleen verzoeken om hulp die naar God worden opgestuurd, het zijn ook (als de voorbede niet zomaar een formaliteit is) bundelingen van welwillende aandacht die naar mijn overtuiging werkelijk ten goede komen aan de persoon die ermee wordt omgeven.

Mijn grootmoeder was lid van een streng protestantse gemeenschap, waarbinnen geen plaats was voor 'paranormale zaken'. Maar binnen die gemeenschap kwam ze in contact met een magnetiseur die haar reumatische pijnen aanzienlijk verlichtte door aandachtige aanraking. Hij deed zijn werk in stilte, hij zag het als een geschenk van God en vroeg er geen vergoeding voor, en er moest vooral geen ruchtbaarheid aan worden gegeven. Toen mijn grootmoeder haar huis niet meer kon verlaten, sprak deze man met haar een vast moment in de week af, waarop zij ontspannen moest gaan liggen terwijl hij zich vanuit zijn eigen huis op haar zou concentreren. Ik weet ervan omdat ik in die tijd een paar maanden bij mijn grootmoeder heb ingewoond. Zij vertelde me dat zijn aandacht op afstand net zo concreet voelde en verlichtend werkte als toen ze nog bij hem kwam. Het bevestigt voor mij de kracht van aandacht waarmee we elkaar kunnen dienen.